

*Надія Іванівна ЛЮБОВЕЦЬ,
завідувач відділу теорії та методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень НБУВ,
кандидат історичних наук (Київ).*

НОВІТНЯ ІСТОРІОГРАФІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ МЕМУАРИСТИКИ: ДО ПРОБЛЕМИ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ

Розглядається проблема формування термінологічного апарату мемуаристики в сучасному історичному та літературознавчому дискурсі та новітні підходи до класифікації мемуарів.

Ключові слова: мемуаристика, документальна література, non-fiction, мемуари, історіографія, класифікація, дискурс.

Considered to the problem of formation of terminological apparatus of memoirs in modern historical and literary discourse and the latest approaches to the classification of memoirs

Keywords: memoirs, documentary literature, non-fiction, memoir, historiography, classification, discourse

Рассматривается проблема терминологического аппарата мемуаристики в современном историческом и литературоведческом дискурсе и новейшие подходы к классификации мемуаров.

Ключевые слова: мемуаристика, документальная литература, non-fiction, мемуары, историография, классификация, дискурс.

До проблем мемуаристики як культурно-історичного феномена, літературного жанру, спеціальної історичної дисципліни останнім часом прикута увага вчених різноманітних наукових сфер, зокрема культурологів, істориків, соціологів, літературознавців, психологів. І це цілком зрозуміло, адже мемуаристика залишається надзвичайно актуальною. Перебуваючи у просторі міждисциплінарності, вона потребує свого подальшого поглибленого вивчення з урахуванням специфіки, зумовленої перш за все, притаманною їй жанровою синтетичністю.

Проте, як свідчить статистика, в сучасному науковому дискурсі більшість досліджень, присвячених мемуаристичі (близько 80 %), обмежується переважно розробками літературознавчого характеру.

Одним з підтверджень цієї тенденції є кількість та проблематика дисертаційних досліджень. За останній час було захищено 28 кандидатських (див.: Додаток 1) та 4 докторських дисертацій (див.: Додаток 2) зі спеціальності «філологічні науки». Крім того, вийшло друком більше десяти ґрунтовних монографій [2, 4, 6, 7, 11, 13–15]¹. Значно менше праць з проблем вітчизняної мемуаристики в історичному дискурсі: лише 7 кандидатських (див.: Додаток 3) при відсутності докторських досліджень.

Літературознавча тематика досить різноманітна. Окремим етапам еволюційного розвитку вітчизняної мемуаристики присвячені дослідження І. М. Веріго (літературні мемуари 20–30-х рр. ХХ ст.), Т. П. Гажі (літературна мемуаристика др. пол. ХХ ст.), О. А. Галича (літературна мемуаристика ХХ – поч. ХХІ ст.), Н. Г. Колошук (табірна проза ХХ ст.), Г. О. Маслюченко (художні мемуари й автобіографічна повість 90-х рр. ХХ ст.), В. Ю. Пустовіт (мемуаристика ХІХ ст.), С. Ф. Сіверської (автобіографічна проза кінця ХХ – поч. ХХІ ст.), О. Ю. Скарніної (особистісне і документальне в мемуарній і біографічній прозі к. ХХ ст.), А. В. Ільків (жанр щоденника в українській літературі др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.), Г. О. Маслюченко (художні мемуари та автобіографічна повість в українській літературі 90-х рр. ХХ ст.). Мемуарам національних меншин присвячені роботи вітчизняних науковців Т. Ю. Томіліної (російська воєнна мемуаристика першої третини ХІХ ст.), О. В. Клімчук (російська мемуарно-автобіографічна проза 1990–2000-х рр.), В. О. Єршова (польська мемуарна латература к. ХVІІІ – пер. пол. ХІХ ст.). Окремі жанри мемуарної літератури досліджували А. В. Ільків (щоденник), Г. О. Маслюченко (художні мемуари та автобіографічна повість), К. Я. Танчин (щоденник), Л. П. Дудюк (автобіографічна проза), Н. К. Колошук (табірна документалістика²), А. Г. Цяпа (автобіографія), Є. В. Заварзіна (щоденник), А. В. Кочетов (щоденник), Л. Л. Таймазова (мемуарно-щоденникова проза). Серед проблем, що потрапили у фокус наукових досліджень, були сучасні жанрові різновиди спогадової літератури — І. С. Барбукова (онлайнний щоденник як феномен віртуальної літератури) та гендерні питання мемуарної літератури — М. М. Варикаш (гендерний дискурс у літературі non-fiction на матеріалі щоденників письменників першої половини ХХ ст.).

¹Див. також: Галич О. А. «Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика» (Київ, 1991); «У вимірах non fiction: щоденники українських письменників ХХ століття» (Луганськ, 2008); «Документальна література та глобалізаційні процеси у світі» (Луганськ, 2013); «Fiction і non fiction у літературі: проблеми теорії та історії» (Луганськ, 2013); «Глобалізація і квазідокументальна література» (Рівне, 2015).

²Як синонім використовується термін «тюремно-табірна проза».

Мемуаристику у контексті регіональних особливостей висвітлено у роботах Марії Федунь, яка комплексно дослідила мемуарну літературу Галичини к. XIX – пер. пол. XX ст., відзначила її високий художньо-естетичний та інформаційно-документальний рівень, пізнавальне й естетичне значення, та В. О. Єршова, який вивчив особливості польської мемуаристичної літератури Правобережної України³ к. XVIII – пер. пол. XIX ст. як складової вітчизняної літератури.

Окремі літературознавчі студії присвячено системному аналізу мемуарного спадку митців: І. П. Гавриш розглядає спогадові літературу М. Цуканової, Я. В. Гринько — І. С. Тургенєва, Є. В. Заварзіна — В. Винниченка, А. В. Кочетов — О. В. Дружиніна, Л. В. Мацапура — П. В. Анненкова, Л. М. Остапенко — Ф. М. Достоевського, А. М. Приймак — Л. М. Толстого, Н. В. Сопельник — Г. Костюка, Л. Л. Таймазова — М. Волошина, Н. М. Філянїна — А. О. Григор'єва, В. Ю. Родигіна — Д. Гуменної, А. Г. Цяпа — У. Самчука.

Однією з основних тенденцій сучасного літературознавчого дискурсу мемуаристики є її вивчення в контексті документальної літератури⁴ або так званої літератури нон-фікшн (англ. non-fiction⁵). Цим терміном здебільшого послуговуються в сучасній видавничій справі, демонструючи фактичне відокремлення вигадки від факту та поділ літератури на «фікцію» та «не фікцію». Де «fiction» — це художня література, а «non-fiction» — документалістика. Визначення терміну «документалістика» та її класифікація є дискусійними сьогодні, не зважаючи на достатньо давню історію. Адже почали його використовувати ще на початку XX ст. У 1929 р. вийшла збірка під редакцією М. Ф. Чужака «Литература факта. Первый сборник материалов работников ЛЕФа⁶» (М., 1929)⁷, де було

³Вористовує термін «культурне пограниччя».

⁴**Документальна література, документалістика** — твори художньо-публіцистичних, науково-художніх і художньо-документальних жанрів, в основу яких покладені документальні матеріали, подані повністю або частково чи відтворені у вигляді вільного викладу (Див.: *Морозова Е. Ф.* Документальна література, документалістика [Електронний ресурс] // *Ізбраник*. — Режим доступу: <http://izbomyk.org.ua/ulencyl/ule44.htm>. — Дата перегляду 25.10.2016 р.) Як тотожні використовують терміни: документалістика, документальна проза, література факту.

⁵**Non-fiction** — документальна (наукова) література; нехудожня література.

⁶**ЛЕФ (Лівий фронт мистецтв)** — творче об'єднання, яке існувало в 1922–1928 рр. у Москві, Одесі та інших містах СРСР. Лефівці заперечували багато традиційних видів художньої творчості, в т. ч. станкову картину в образотворчому мистецтві, художню вигадку в літературі, протиставляючи їм документ, т. з. «літературу факту».

⁷Перевидання: «Литература факта: Первый сборник материалов работников ЛЕФа / Под ред. Н. Ф. Чужака [Переиздание 1929 года]» (Москва, 2000). (Див. оп-

заявлено ідею літератури документу-факту. Зокрема, М. Ф. Чужак писав: «Ми — проти літератури вимислу, іменованої белетристикою; ми — за примат літератури факту. ЛЕФи не вигадали теорію літератури факту, як не вигадали і гасло мистецтва — житєбудування⁸. Заслуга їх лише в тому, що вони вловили найбільшу потребу нашого часу і перші спробували укласти «...кілька простих положень» (переклад — Н. Л.)⁹. Письменників, які працюють у цьому жанрі, пропонували називати «фактописменниками»¹⁰. Згодом, уже у 70-х рр., тему документалістики продовжила Л. Я. Гінзбург, яка акцентувала увагу на необхідності розмежування понять «фактична точність» і «установка на справжність». Тільки остання, на її думку, абсолютно необхідна в документальній прозі [3, с. 62]. Сучасна російська дослідниця документалістики Олена Местергазі у своїй енциклопедії літературу нон-фікшн / non-fiction [12] узагальнила досвід, описала та систематизувала існуючу термінологію, розглянула комплекс теоретико-літературних проблем, пов'язаних із її вивченням. За її логікою до документальної літератури належать щоденники, листи, мемуари, записки, записні книжки письменників, тревелог (опис подорожей), біографія, автобіографія, а також іноді нарис та есе. Їх вона називає первинними, чистими жанрами [12, с. 38]. Всі вони існували і раніше, але були об'єднані поняттям «документальна література» лише у ХХ ст. Дослідниця вважає, що «література вимислу», черпаючи матеріал із дійсності, вільно трансформує його. А документальна література функціонує за іншими законами: достовірність факту та художній вимисел співіснують у ній на рівних правах [12, с. 8]. Паралельно з терміном «документалістика» О. Местергазі оперує термінами «література факту», до якої відносить біографії, мемуари, автобіографії та людський документ, щоденник, опис подорожей [12, с. 38–39] та «его-документ», до якого зараховує щоденники, записні книжки, листи, автобіографії, замітки, спогади та мемуари [12, с. 45]. Така термінологічна невизначеність документалістики стала предметом дискусії та обговорювалася трива-

line: Література факта: Первый сборник материалов работников ЛЕФа / Под ред. Н. Ф. Чужака. – М., 2000 [Електронний ресурс] // Книжная лавка. Театральная библиотека Сергеева. – Режим доступу : <http://teatr-lib.ru/Library/Lef/fact/>. – Дата перегляду 25.10.2016 р.)

⁸В оригіналі – «жизнестроения».

⁹Цитата за : Чужак Н. Писательская памятка [Електронний ресурс] // Література факта : Первый сборник материалов работников ЛЕФа. – Режим доступу : http://teatr-lib.ru/Library/Lef/fact/#_Точ318542177. – Дата перегляду 25.10.2016 р.

¹⁰В оригіналі — «фактописателями».

лий час науковою міжнародною спільнотою, яка так і не дійшла згоди стосовно феномену «документальності»¹¹.

Серед вітчизняних літературознавців цю проблему найбільш ґрунтовно розробляє О. А. Галич — автор низки монографічних досліджень і наукових статей із теоретичних проблем документалістики в новітньому літературознавстві та окремих її жанрів, щоденникового зокрема [2]¹². Класифікуючи документалістику, він пропонує її структуру у відповідності до трьох напрямів: мемуаристика, автобіографія та біографія [2, с. 26]. Мемуаристику вчений розглядає як метажанрове утворення (термін О. А. Галича), що включає такі види (жанри): листи, щоденники, записну книжку, нотатки, літературний портрет, есе, автобіографію, літературний некролог, автокоментар та «...уже готові жанри художньої літератури, перш за все це оповідання, повісті та романи» [2, с. 40–48]. До віджилих жанрових форми зараховує літопис, до невизначених понять — крипто-мемуари. Всю мемуарну літературу О. А. Галич поділяє на мемуари об'єктні (відтворення об'єкта авторської уваги) та суб'єктні (спрямування автора на себе) [2, с. 29].

Таке бачення мемуаристики є найбільш поширеним в українському сучасному літературознавстві. Цю точку зору поділяє Вікторія Пустовіт, яка акцентує увагу на двох ознаках мемуарів, по-перше,

---

¹¹У 2008 р. відбувся круглий стіл в Інституті світової літератури ім. О. М. Горького РАН (РФ) «Література і документ: теоретичне осмислення теми», присвячений феномену «документальності», де зазначено, що нині у російському літературознавстві як синоніми успішно функціонують поняття: «документальна література», «документально-художня література», «газетно-журнальна документалістика», «література факту», «людський документ», «література нон-фікшн», «автодокументальний текст», «его-документ», які не завжди є тотожними поняттями. Такими самими не чітко визначеними є, на думку О. Местергазі, і поняття в сфері таких жанрових утворень як «щоденник», «мемуари», «записки», «автобіографія», «біографія» і таке інше. Тому є виправданим вживання словосполучення «документальне начало в літературі», що не має строго термінологічного характеру, але водночас ємне й точне по суті. (Звіт про конференцію див.: «Література і документ: теоретическое осмысление темы» [Електронний ресурс] // Институт мировой литературы им. А. М. Горького. – Режим доступа : <http://www.lych.ru/37-2009-07-17-14-09-57/-s12009/264>. – Дата перегляду 25.10.2016 р.). Майже у той самий час у Польщі було започатковано проект «Его-документ і література», в межах якого проводяться щорічні конференції Інституту русистики Варшавського університету, де обговорення теоретичних проблем документалістики проходить на дискусійному рівні. Загалом було акцентовано на тому, що в академічній науці сьогодні немає чіткого розуміння того, що являє собою література з документальним началом. У 2005 р. конференція мала назву «Щоденники російських письменників: літературний і історичний контекст»; у 2007 р. — «Щоденники, записні книжки, листи російських письменників»; в 2011 р. — «Автобіографія – автобіографічність, сповідь – сповідальність у творчості російських письменників». У рамках проекту «Его-документ і література» видані чотири збірки статей.

¹²Див.: зноска 1.

мемуари — це літературний твір, автор якого був учасником або очевидцем подій, про які розповідає; по-друге, мемуарам властиві своєрідні жанрові риси, зокрема, синтез суб'єктивності і історичної [13, с. 278]. Вчена відносить до них як власне мемуари (спогади, твори різних жанрів (роман, повість, нарис, літературний портрет) із наявністю часової дистанції), так і листи, щоденники, записні книжки, нотатки, некрологи (тексти, що створюються практично під час описуваних подій чи по свіжих слідах), без часової дистанції, але з погляду наступних епох ці свідчення набувають і документально-мемуарного значення [13, с. 16]. Особлива увага зосереджується на таких жанрах письменницької мемуаристики як листи, щоденники, записна книжка, літературний портрет, літературний некролог [13, с. 79–120].

Інший погляд щодо класифікації документалістики репрезентують у своїх дослідженнях Т. Ю. Черкашина та Марія Федунь, які розробили власну систему. Т. Ю. Черкашина зокрема застосовує структурно-типологічний підхід, виділяючи чотири основних напрями: історичну документалістику, художню біографіку, художню публіцистику та мемуаристику [15, с. 32]. Під мемуаристикою¹³ розуміє «...сукупність художньо-документальних творів, у яких автор був свідком чи безпосереднім учасником описуваних подій, реконструйованих або зафіксованих не лише за допомогою офіційних і особистих документів, а й на основі автобіографічної пам'яті автора» [15, с. 35]. До мемуаристики (як багаторівневого виду документалістики) віднесено декілька підвидів: власне мемуаристика, автобіографіка, діаристика, епістолярій тощо [15, с. 37]. Власне мемуаристику розглядає як сукупність художньо-документальних творів, основною метою яких є реконструкція подій Я / Іншого свідком чи безпосереднім учасником подій, зображених у творі. Автобіографію, на думку вченої, це сукупність художньо-документальних творів, головною метою яких є художня реконструкція «Я» автора, здійснена ним самим на основі офіційних і особистих документів, автобіографічної пам'яті, самоспостережень і спостережень інших людей [15, с. 37]. Діаристику охарактеризовано як сукупність художньо-документальних творів, головним для яких є безпосередня фіксація подій, думок і почуттів автора, здійснена ним самим на основі щоденних вражень, спостережень чи розмірковувань [15, с. 38]. У такому розподіленні основним критерієм є те, хто є головним об'єктом авторської уваги. Відзначаючи, що спогадові жанри рідко

¹³Як синонім використовує термін «автодокументальний текст». В англійському та американському літературознавстві використовують термін «life writing», «life narrative», «self life writing».

існують у чистому вигляді, вона, тим не менш, пропонує вважати основним критерієм запропонованої класифікації той факт, хто постає головним об'єктом авторської уваги.

Марія Федунь поділяє документалістику на вісім різновидів: публіцистичний і документальний кінематограф, фотографія, документальне образотворче мистецтво, збірник документів, ділова й особиста документація, документальна драма, епістолярій і документальна проза, яка складається з науково-художньої та мемуарної літератури. Мемуарна література, що цікавить нас, у свою чергу поділяється дослідницею на шість підвидів: подорожню літературу; автобіографії, нариси, розповіді, записки, портрети, спогади, некрологи, мартирологічну літературу; щоденники, репортажі з минулого (домінує історична інформація); мемуарні повісті та романи, поеми, вірші, автобіографічні твори; твори, у яких досліджуються події, уточнюються факти (публіцистично спрямовані); збірники мемуарів [14, с. 447]. Вчена вносить корективи у термінологічний інструментарій наукового дискурсу мемуаристики, послуговуючись смисловими відмінностями, що на її думку, іманентно присутні в «історично-мемуарних», «мемуарно-історичних» та «автобіографічно-мемуарних» творах. Вона розділяє ці твори, наголошуючи, що в перших переважають картини з історичного життя нації, епохи; в других – домінує ретроспективна авторська розповідь про пережите; в третій – на першому місці знаходиться особа, її «ego» [14, с. 37].

Варикаша М. М. розглядає non-fiction як різновид літератури, що перебуває на межі художності та документальності і відносить до неї автобіографію, біографію, мемуари, сповідь, листи тощо. Пропонує виділити такі різновиди літератури non-fiction: самоадресована (неопубліковані щоденники), діалогізована (листування) та поліадресована (щоденник, мемуари, автобіографія, що опубліковані автором і звернені до широкого загалу). Як синонім до терміну «література non-fiction» пропонує виокремити таке поняття як «фактографічна література» [1, с. 33, 37].

Загалом можна зазначити, що в літературознавчому дискурсі немає сталого визначення самого поняття документалістики, єдиних підходів до класифікації як документальної літератури, так і мемуаристики як її складової, унаслідок чого має місце термінологічна плутанина, недоречне вживання термінів. Це пояснюється, на нашу думку, перш за все тим, що дослідники роблять узагальнення в питаннях класифікації, виходячи із вузько означеної проблеми / матеріалу (чи то специфіки хронологічного періоду (М. Р. Федунь, Т. Ю. Черкашина, В. О. Єршов), регіону (М. Р. Федунь, В. О. Єршов), жанру (О. А. Галич, А. Г. Цяпа)).

Щодо самого терміну «мемуаристика», то він не є загально-вживаним у світовому літературознавстві та побутує переважно в українській, російській, білоруській літературознавчих традиціях. Сучасні вітчизняні дослідники-літературознавці, послуговуючись традиційним терміном «мемуаристика» (О. А. Галич, Т. П. Гажа, О. Ю. Скаріна, В. О. Єршов, Т. Ю. Томіліна, В. Ю. Пустовіт, М. Р. Федунь та ін.), вживають паралельно і терміни «спогадальна література» (М. Г. Наєнко, О. А. Галич), «спогадова література» (М. Р. Федунь, Г. М. Шевців), «література спогаду» (Л. П. Дудюк), «література особистого спогаду» (Т. Ю. Черкашина), «література особистого документа» (Л. Г. Касян, М. Р. Федунь), «его-документ» (Н. Г. Колошук), «особистісне письмо» або «письмо про себе» (В. Фесенко), «фактографічна література» (М. М. Варикаша), «саможиттєпис» (А. Г. Цяпа). Це свідчить про залучення вітчизняними науковцями досвіду світового літературознавства, у практиках якого ця термінологія присутня уже тривалий час, починаючи з середини ХХ ст.

Так, у німецькому та голландському літературознавстві термін «его-документ» («Ego-dokumentes»)¹⁴ був запропонований істориком Жак Прессером ще у 1955 р. Цей термін використовують до сьогодні історики, соціологи та літературознавці. У російському літературознавстві термін «его-текст» та «автодокументальний текст», що вживається як синонім до мемуаристики, був введений у 1970 р. А. А. Урбаном. Згодом Л. Я. Гінзбург виокремлює поняття «автобіографічний жанр». Французи послуговуються терміном «письмо про себе» («écriture du soi» та «écriture du moi»), «особистісна література» («Littérature personnelle»), «особисті документи» («Documents personnels»). Англійці та американці використовують поняття «письмо про життя» («life writing»), «письмо про своє життя» («self life writing»), «життєвий нарратив» («life narrative»)¹⁵.

Як бачимо, в сучасному літературознавстві прослідковується значний інтерес до мемуаристики як складової документальної літератури (документалістики, літератури non-fiction), історії та специфіки її розвитку в різні історичні періоди, питань її класифікації як метажанрового утворення та визначення основних жанрів. Продовжується процес розробки термінології документалістики та мемуарної літератури як її складової.

¹⁴Синонімом є термін «особисте свідчення» («Selbstzeugnis»).

¹⁵Більш докладно про проблему термінології див. статті Т. Ю. Черкашиної [15, с. 35–37], М. М. Варикаша [1, с. 30–33], Ю. В. Лучинського (Див.: Лучинский Ю. В. «Эго-документалистика» Джулиана Готорна: специфика нарратива [Електронний ресурс] // Научная электронная библиотека «Киберленинка». – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/ego-dokumentalistika-dzhuliana-gotorna-spetsifika-narrativa>). – Дата перегляду 25.10.2016 р.).

Новітня історіографія вітчизняної мемуаристики розвивається у двох площинах. По-перше, в процесі диференціації вітчизняної історичної науки, відбувся процес інституювання мемуаристики як спеціальної сторичної дисципліни¹⁶; по-друге, значно зріс інтерес науковців до вивчення мемуарів як історичного джерела.

Однак ґрунтовні синтетичні монографічні дослідження з теоретичних і методологічних проблем вітчизняної мемуаристики як культурно-історичного феномену та інтелектуального комунікаційного явища відсутні. Окремі аспекти даної проблематики знайшли своє відображення у довідкових, енциклопедичних виданнях і джерелознавчих студіях. Як спеціальна історична дисципліна мемуаристика розглядається, зокрема, І. Н. Войцехівською. За її визначенням «мемуаристика (від лат. *memoria* — пам'ять або фр. *memoire* — спогад, згадка) вивчає оповідні твори особового походження, створені на основі зафіксованих писемно або у пам'яті автора вражень про події, учасником або свідком (очевидцем) яких він був»¹⁷. До жанру мемуарів вона відносить авторські щоденники (записники, нотатки), власне спогади, або мемуари, автобіографічні записи, літературно опрацьовані спогади, некрологи.

В академічних енциклопедичних виданнях термін «мемуаристика» розглянуто у двох вимірах: як різновид документальної літератури або літературний жанр та як спеціальну історичну дисципліну (галузь), що вивчає мемуари як комплекс історичних джерел¹⁸. Натомість термін «мемуари» означає: систематичні чи фрагментарні записи особистості про події минулого, в яких вона брала участь чи була очевидцем, що зазвичай супроводжуються їхньою хронологічною фіксацією; літературний твір у формі спогадів про минувшину; архаїчну назва наукових праць чи записок ученого товариства; вид письмових джерел історичних особового походження¹⁹. До мемуарів зараховують записки, записники, діаріуші, автобіографії, подорожні нотатки, криптомемуари (уривки зі споминів в інших джерелах), чернеткові нотатки, стенографічні й літературні записи, спогади-анкети, а також певною мірою мемуару та авто-

¹⁶Практичним втіленням цього стало викладання в університетах на філологічних та історичних факультетах спецкурсів із вітчизняної мемуаристики. Зокрема, в ХДУ — «Українська літературна мемуаристика другої половини ХХ століття» (Х., 2008) тощо.

¹⁷Див. статтю І. Войцехівської «Мемуаристика» у довіднику «Спеціальні історичні дисципліни» (Київ, 2008. — С. 359 — 366).

¹⁸Див.: *Ясь О. В.* Мемуаристика [Електронний ресурс] / Інститут історії України НАНУ — Режим доступу : <http://www.history.org.ua/?termin=Memuarystyka>. — Назва з екрану. — Дата перегляду : 26.10.2016.

¹⁹Див.: *Ясь О. В.* Мемуари [Електронний ресурс] / Інститут історії України НАНУ. — Режим доступу : <http://www.history.org.ua/?termin=Memuary>. — Назва з екрану. — Дата перегляду : 26.10.2016.

біографічну белетристику, наприклад, роман-щоденник, автобіографічну повість, родинну хроніку тощо.

Вивчення мемуарів²⁰ в контексті історичного джерелознавства представлено низкою дисертаційних досліджень (див.: Додаток 3) і наукових статтях, де вони розглядаються як: власне історичне джерело (Ю. Ю. Щербак), як джерело вивчення історії української революції (А. О. Малик), Другої світової війни (М. Ю. Денисюк), Визвольної війни 1648–1657 рр. (С. В. Дарчик), історії Харківського університету (В. Ю. Івашенко), військових формувань 1917–1921 рр. (Ю. Ю. Каліберда), творчої спадщини українських діячів історії та культури (С. О. Якобчук), історії дипломатії УРСР 1944–1991 рр. (А. А. Дмитренко)²¹, долі вояків УГА (Б. П. Савчук)²² та інше. Питання термінології та класифікації мемуарів тут є другорядними, підпорядкованими тематиці досліджень і хронології. Так, А. О. Малик до підвидів мемуарних джерел зараховує спогади, щоденники, автобіографії, записні книжки, листи. М. Ю. Денисюк серед різновидів жанрів мемуаристики виділяє спогади, автобіографії, щоденники та щоденникові записи, некрологи і мемуари, підготовлені до видання після смерті автора, спогади-інтерв'ю, спогади малих форм, літературні записи. Як тотожні використовує терміни «мемуари», «спогади», «спомини». С. В. Дарчик, у контексті аналізу річпосполитських мемуарів середини XVII ст., виокремлює табірні та автобіографічні щоденники і спогади шляхтичів, взявши за критерій поділу способ створення та змістову наповненість джерел. В. Ю. Івашенко поділяє мемуари на три групи: мемуари, спеціально присвячені університету, його професорам і студентам; автобіографічні твори, в яких поряд із університетською тематикою присутні інші сюжетні лінії; спогади про університет, вкраплені до праць немемуарного характеру. Ю. Ю. Каліберда використав тематичну класифікацію мемуарних джерел, а також класифікацію за жанрами, часом написання і авторством. До мемуарів відносить спогади, щоденники, автобіографії, записні книжки, листи тощо. С. О. Якобчук у структурі документальної спадщини Ф. Матушевського виокремлює

²⁰Як тотожний використовується термін мемуаристика під яким розуміється комплекс (сукупність) мемуарів, мемуарних джерел.

²¹Див.: *Дмитренко А.* Мемуари Олександра Сліпченка як джерело вивчення дипломатії УРСР 1944–1991 рр. [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2015_46_23. – Дата перегляду 25.10.2016 р.

²²Див.: *Савчук Б. П.* Мемуари, як історичне джерело з вивчення долі вояків Української Галицької армії після її остаточної ліквідації [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2010_19_15. – Дата перегляду 25.10.2016 р.

листи, спогади та щоденник. Б. П. Савчук при вивченні долі вояків УГА — спогади та мартирологи. Іван Жегуц дослідив еміграційну мемуаристику як феномен історичної пам'яті та історичне джерело, не вдаючись до питань термінології та класифікації²³.

Проблеми термінології та класифікації української спогадової літератури знайшли висвітлення у ґрунтовних джерелознавчих та археографічних студіях Я. С. Калакури, Н. І. Миронець, Р. Я. Пирога, С. А. Макарчука [10], попередніх наукових розвідках автора [8, 9]²⁴ та ін.

Зокрема С. А. Макарчук розглядає мемуари як твори про дійсні соціально-економічні, політичні, культурні, сімейно-побутові та інші процеси і події, написані учасниками подій і процесів, або їх безпосередніми спостерігачами через певний проміжок часу. Акцентує увагу на негативних моментах мемуарів як історичних джерел, які «хибують суб'єктивністю», тому події й особи у них практично завжди відображені невідповідно до їх реального значення, а крізь призму мемуариста, що компенсується елементарним вимислом. До переваг мемуарів як історичного джерела відносить збереження інформації про події та моменти історичного процесу, якої не може бути в інших джерелах, в першу чергу офіційних, також вони містять більше, ніж інші джерела інформації про особисті стосунки між окремими історичними постатями, про суспільний та сімейний побут, інтимне життя, релігійні переживання [10, с. 303–304]. У питаннях класифікації мемуарних джерел дослідник пропонує їх поділяти за жанровою ознакою на спогади, автобіографії, щоденники, некрологи, листи (епістолярні документи), літературні записи, подорожні нотатки тощо [10, с. 305]. При практичному користуванні мемуарними джерелами пропонує групувати їх за тематично-хронологічним принципом, який має ужиткове значення та відображає особливості історичного процесу [10, с. 310].

Наукові праці Н. І. Миронець присвячені вивченню спогадових документів, в першу чергу, листів українських діячів — Олени Теліги, Євгена Чикаленка, Володимира Винниченка²⁵, в яких вона вводить у науковий обіг цілковито новий матеріал особистого листування. Р. Я. Пиріг розглядає спогади Павла Скоропадського²⁶ як історичне джерело про події в Україні 1918 р.²⁷

²³ Див.: Жегуц І. «Візія України в нашій еміграційній мемуаристиці» (Львів, 2003).

²⁴ Зокрема було розглянуто загальнотеоретичні питання вивчення мемуарів як історичного джерела та виділено три етапи в дослідженні мемуарів [9], розглянуто різні підходи до класифікації мемуарних джерел у залежності від основного критерію (ознаки), часу написання, конкретного історичного періоду, зазначено, що застосування конкретних класифікаційних схем залежить від завдань і цілей, які ставлять перед собою дослідники [10].

В контексті теоретичних проблем історичного джерелознавства та інтелектуальної історії²⁵ зокрема, аналізує мемуари Я. С. Калакура. До основних видів мемуаристики вчений відносить мемуари (спогади), щоденники, приватне листування, життєписи, автобіографії, подорожні нотатки, відзначаючи їх великий інформаційний потенціал як джерел особового походження при створенні просопографічних портретів українських інтелектуалів [5, с.108].

Таким чином інтерес до теоретичних і методологічних проблем мемуаристики, що розпочався на початку 90-х р. ХХ ст., характеризується посиленням частки філологічних і джерелознавчих студій. Міждисциплінарні аспекти мемуаристики як культурно-історичного феномену та культурного продукту чекають на свого дослідника. В історичних і літературознавчих розвідках питання класифікації мемуарів не є самоціллю, а підпорядковані дослідженню основного об'єкту та предмету і тому мають різну конфігурацію. Енциклопедії, словники, наукові праці не подають єдиного чіткого визначення термінів «мемуари», «мемуаристика», переліку жанрових форм творів, віднесених до цього метажанру, їх класифікації. Відсутні спеціальні дослідження, які би стосувались таких термінів і понять як «криптомемуари», «подорожній опис». В історично-біографічних студіях класифікація мемуарних джерел за жанровою ознакою (на мемуари-автобіографії, біографічні мемуари (мемуари-персоналії), щоденники, мемуари про історичні події) та тематично-хронологічним принципом має прикладний характер і підпорядкована завданням історико-біографічних студій, а застосування конкретних класифікаційних схем, знову ж таки, залежить від завдань і цілей, які ставлять перед собою науковці. Свої корективи внесла і диференціація історичної науки, в результаті якої з'явилися нові історичні дисципліни. Це не могло не позначитися на питаннях класифікації мемуарів, оскільки листи як різновид спогадової літератури розглядається

---

²⁵Див.: «Теліга Олена Іванівна. Листи. Спогади» (Київ, 2003, 2004), «Чикаленко Євген Харлампович. Листування, 1901–1922 роки» (Київ, 2008), «Чикаленко Євген Харлампійович. Листування. 1902–1929 роки» (Київ, 2010), «Володимир Винниченко — Розалія Ліфшиць: епістолярний діалог (1911–1918 роки)» (Дрогобич, 2012).

²⁶Йдеться про: «Скоропадський Павло. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. (Київ ; Філадельфія, 1995).

²⁷Див.: *Луріг Р.* Спогади гетьмана Павла Скоропадського як історичне джерело [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sas_d_2008_16_7. – Дата перегляду 25.10.2016 р.

²⁸Інтелектуальна історія безпосередньо, а не опосередковано, вивчає історичний аспект творчої та інтелектуальної діяльності людей на тлі культури і суспільної свідомості [6, с. 106].

в рамках нової дисципліни — епістології і їх вивчення стало окремим науковим напрямом, що потребує спеціальних способів та методів дослідження. В цілому, майбутнє термінології та класифікації вітчизняної мемуаристики вбачається в її поступовому упорядкуванні.

На нашу думку, було б доцільним розділити в історичних розвідках використання термінів «мемуаристика» та «мемуари». Перший використовувати у розумінні спеціальної історичної дисципліни (галузі), що вивчає мемуари як комплекс історичних джерел; другий — як літературний вид (жанр) джерел особового походження. При дослідженнях вітчизняних мемуарів певного історичного періоду, особи та сукупності мемуарних творів послуговуватися терміном «мемуарій», «спогадова література» тощо. Щодо основних видів (жанрів) мемуарів, то до них літературознавці та історики традиційно відносять мемуари (спогади), записки, записники, діаріуші (щоденники, онлайніві щоденники (блоги)), автобіографії, подорожні нотатки, криптомемуари (уривки зі споминів в інших джерелах), листи, некрологи, чернеткові нотки, стенографічні та літературні записи, літературний портрет, спогади-анкети, мемуарну та автобіографічну белетристику (роман-щоденник, автобіографічна повість, родинна хроніка). Кожний із цих видів (жанрів) потребує ґрунтовного дослідження та термінологічного визначення. На часі постає поглиблене та докладне вивчення українського мемуарію, еволюції його жанрових форм в різні історичні періоди з урахуванням сучасних тенденцій та перспектив.

Додаток 1.
Дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук.

1. *Барбукова І. С.* Онлайнівий щоденник як феномен віртуальної літератури: жанрова природа, поетика [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Барбукова Ірина Сергіївна ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2012. – 20 с.
2. *Варикаша М. М.* Гендерний дискурс у літературі NON-fiction (на матеріалі щоденників письменників першої половини ХХ століття) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / Варикаша Марта Миколаївна ; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2009. – 20 с.
3. *Веріго І. М.* Літературні мемуари 20-30-х рр. ХХ століття. Принципи художньої організації матеріалу [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02 / Веріго Інґа Михайлівна ; Дніпропетров. нац. ун-т. – Дніпро, 2003. – 16 с.
4. *Гавриш І. П.* Творчість М.Цуканової (проза, драматурґія, ме-

- муари) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Гавриш Ірина Петрівна ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – 19 с.
5. *Гажа Т. П.* Українська літературна мемуаристика другої половини ХХ століття: становлення об'єктного і суб'єктного типів [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Гажа Тетяна Павлівна ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2006. – 19 с.
  6. *Гринько Я. В.* Мемуарна творчість І.С.Тургенєва [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02 / Гринько Яніна Віталіївна ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – 17 с.
  7. *Дудюк Л. П.* Проблема становлення особистості в російській автобіографічній прозі початку ХХ століття (В. Короленко і М. Горький) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.02 / Дудюк Леонід Петрович ; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2005. – 18 с.
  8. *Заборовська С. В.* Особливості віртуального дискурсу в просторі Інтернет (на прикладі інтернет-щоденників): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / С. В. Заборовська ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2006. – 19 с.
  9. *Заварзіна Є. В.* «Щоденник» (1911–1925) Володимира Винниченка: авторська свідомість та літературний контекст : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Є. В. Заварзіна ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2008. – 19 с.
  10. *Ільків А. В.* Жанр щоденника в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук / А. В. Ільків ; Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
  11. *Клімчук О. В.* Російська мемуарно-автобіографічна проза 1990–2000-х років: жанрова специфіка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.02 / О. В. Клімчук ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2008. – 20 с.
  12. *Кочетов А. В.* Щоденник О. В. Дружиніна: типологія жанру, поетика, історико-літературний контекст : автореф. дис. ... канд. філол. наук / А. В. Кочетов ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2006. – 20 с.
  13. *Маслюченко Г. О.* Художні мемуари та автобіографічна повість в українській літературі 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Г. О. Маслюченко ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпро, 2004. – 18 с.
  14. *Мацапура Л. В.* Мемуаристика П. В. Анненкова: жанрова своєрідність та літературний контекст : автореф. дис. ... канд. філол.

- наук / Л. В. Мацапура ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2007. – 20 с.
15. *Медоренко О. М.* Автокоментар як жанр мемуарної літератури : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / О. М. Медоренко; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 20 с.
  16. *Мінчик С. С.* Подорож О. С. Грибосєдова на Південь у 1825 році: науково-біографічний контекст і творча рефлексія: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.02 / С. С. Мінчик ; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2010. – 20 с.
  17. *Момот Н. М.* Щоденник Т. Шевченка як творчо-психологічний та жанровий феномен : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. М. Момот ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
  18. *Остапенко Л. М.* «Щоденник письменника» Ф. М. Достоєвського в його художньому світі: пошуки пророчого слова : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.02 / Л. М. Остапенко ; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 1999. – 20 с.
  19. *Приймак А. М.* Структурно-стилістична та лексико-семантична організація щоденникових текстів Л. М. Толстого : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 / А. М. Приймак ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2002. – 20 с.
  20. *Родигіна В. Ю.* Мемуаристика Докії Гуменної: інтерпретація української ідентичності в літературі та культурі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / В. Ю. Родигіна ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 16 с.
  21. *Сіверська С. Ф.* Наративні особливості автобіографічної прози кінця ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / С. Ф. Сіверська ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 20 с.
  22. *Скнаріна О. Ю.* Особистісне і документальне в мемуарній і біографічній прозі (на матеріалі української літератури кінця ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Ю. Скнаріна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
  23. *Сопельник Н. В.* Публіцистика та мемуаристика Г. Костюка: ідейні орієнтири та проблеми поетики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Н. В. Сопельник ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2008. – 20 с.
  24. *Таймазова Л. Л.* Мемуарно-щоденникова проза М. Волошина: художня інтерпретація внутрішнього світу особистості : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Л. Л. Таймазова ; Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2006. – 20 с.
  25. *Танчин К. Я.* Щоденник як форма самовираження письмен-

- ника: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / К. Я. Танчин ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 20 с.
26. *Томіліна Т. Ю.* Російська воєнна мемуаристика першої третини ХІХ ст : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.02 / Т. Ю. Томіліна ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2004. – 19 с.
27. *Федунь М. Р.* Українська мемуаристика в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ століття: жанрово-стильові особливості : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / М. Р. Федунь ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.
28. *Цяпа А. Г.* Автобіографія як проєкція творця та національної літературно-культурної традиції (Улас Самчук, Еліас Канетті) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / А. Г. Цяпа ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 20 с.

Додаток 2.

Дисертації на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук.

1. *Єршов В. О.* Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму: еволюція, проблематика, поетика : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.03 / В. О. Єршов ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 40 с.
2. *Колошук Н. Г.* Табірна проза як літературний феномен ХХ століття (на матеріалі української, російської, білоруської та польської літератур) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01; 10.01.03 / Н. Г. Колошук ; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2007. – 40 с.
3. *Пустовіт В. Ю.* Українська письменницька мемуаристика ХІХ століття: націєтворчий дискурс : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01 / В. Ю. Пустовіт ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 32 с.
4. *Федунь М. Р.* Поетика західноукраїнської мемуаристики першої половини ХХ століття : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01 / М. Р. Федунь ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 42 с.

Додаток 3.

Дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук.

1. *Дарчик С. В.* Візія національно-визвольної війни українського народу (1648–1657 рр.) у спогадах та щоденниках шляхтичів Речі Посполитої : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 /

- С. В. Дарчик ; Ін-т укр. археол. та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Київ, 2009. – 20 с.
2. *Денисюк М. Ю.* Мемуарні твори як джерело до вивчення українського національного руху в час та після Другої світової війни: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / М. Ю. Денисюк ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2009. – 20 с.
  3. *Іващенко В. Ю.* Мемуари професорів та студентів з історії Харківського університету ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / В. Ю. Іващенко ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпро, 2004. – 17 с.
  4. *Каліберда Ю. Ю.* Військова мемуаристика як джерело вивчення історії українських військових формувань 1917–1921 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 20.02.22 / Ю. Ю. Каліберда ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2003. – 19 с.
  5. *Малик А. О.* Мемуари як джерело до історії української революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / А. О. Малик ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1999. – 20 с.
  6. *Щербак Ю. О.* «Щоденник» Федора Євлашевського як історичне джерело: структурний аналіз та системна деконструкція : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Ю. О. Щербак ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 16 с.
  7. *Якобчук С. О.* Документальна спадщина Ф. П. Матушевського: історико-джерелознавчий аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / С. О. Якобчук ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2011. – 16 с.
-
1. *Варикаша М. М.* Література non-fiction: поміж фактом і фікцією [Текст] / М. М. Варикаша // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст. – 2010. – Вип. ХХІІІ, ч. 3. – С. 28–39.
  2. *Галич О. А.* Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи [Текст] / О. А. Галич. – Луцьк: Знання, 2001. – 245 с.
  3. *Гинсбург Л. Я.* О документальной литературе и принципах построения характера [Текст] / Л. Я. Гинсбург // Вопросы литературы. – 1970. – № 7. 62–91.
  4. *Єршов В. О.* Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму [Текст] : монографія / В. О. Єршов. – Житомир : Полісся, 2010. – 454 с.

5. *Калакура Я. С.* Класифікація джерел інтелектуальної історії України [Текст] / Я. С. Калакура // Історичний архів. – 2012. – Вип. 8. – С. 106–113.
6. *Колошук Н. Г.* Табірна проза в парадигмі постмодерну [Текст] / Н. Г. Колошук. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 499 с. .
7. *Копистянська Н. Х.* Жанр, жанрова система у просторі літературознавства [Текст] / Н. Х. Копистянська. – Львів : ПАІС, 2005. – 368 с. – Бібліогр.: с. 365–367.
8. *Любовець Н. І.* Вивчення мемуарів як історичного та біографічного джерела: до історіографії проблеми [Текст] / Н. І. Любовець // Українська біографістика. – 2010. – Вип. 7. – С. 66–104.
9. *Любовець Н. І.* Класифікація мемуарів у контексті біографічного джерелознавства [Текст] / Н. Любовець // Наукові праці НБУВ. – 2010. – Вип. 28. – С. 493–507.
10. *Макарчук С.А.* Джерелознавство історії України [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 2008. – 512 с.
11. *Медоренко О. М.* Автокоментар в контексті літератури non-fiction: від маргінесів до жанру [Текст] : монографія / Медоренко Олена Михайлівна ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Луганськ : Ноулідж, 2013. – 153 с.
12. *Местергази Е. Г.* Литература нон-фикшн/non-fiction [Текст] : експерим. енцикл. : рус. версія / Е. Г. Местергази. – Москва : Совпадение, 2007. – 325 с.
13. *Пустовіт В. Ю.* Проблеми націєтворення в мемуарному дискурсі вітчизняних письменників ХІХ століття [Текст] : монографія / В. Ю. Пустовіт ; Луганський національний педагогічний ін-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ : Знання, 2008. – 284 с.
14. *Федунь М. Р.* Вітчизняна мемуаристика в Західній Україні першої половини ХХ століття: історичні тенденції, жанрова специфіка, поетика [Текст] : монографія / Федунь М. Р. ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2010. – 451 с.
15. *Черкашина Т. Ю.* Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія [Текст] : монографія / Т. Ю. Черкашина ; [за наук. ред. О. А. Галича] ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Харків : Факт, 2014. – 378, [1] с.

REFERENCES

1. Varykasha, M. M. (2010). *Literatura non-fiction: pomizh faktom i fiktsiieiu* [Non-fiction literature: between fact and fiction]. In *Aktualni problemy slov'ianskoi filolohii. Serii: Lihvistyka i literaturoznavstvo: mizhvuz. zb. nauk. st.* (Vol. XXIII. 3. pp. 28–39). [in Ukrainian].
2. Halych, O. A. (2001). *Ukrainska dokumentalistyka na zlami tysyacholit: spetsyfika, heneza, perspektyvy* [Ukrainian documentary at the turn of the millennium, specific, genesis, prospects]. Luhansk: Znan-
nia. [in Ukrainian].
3. Hynsburh, L. Ia. *O dokumentalnoi lyterature y pryntsypakh postroenyia kharaktera* [About documentary literature and the principles of building character]. *Voprosy literatury* [Questions literature.]. 7, 62–91. [In Russian].
4. Yershov, V. O. (2010). *Polska memuarystychna literatura Pravoberezhnoi Ukrainy doby romantyzmu* [Polish literature memuarystychna Right-Bank Ukraine romantic period]. Zhytomyr: Polissia. [in Ukrainian].
5. Kalakura, Ia. S. (2012). *Klasyfikatsiia dzherel intelektualnoi istorii Ukrainy* [Classification of sources of intellectual history Ukraine]. *Istorychnyi arkhiv* [Historical archives]. 8, 106–113. [in Ukrainian].
6. Koloshuk, N. H. (2006). *Tabirna proza v paradyhmi postmodernu* [The camp literature in the paradigm of postmodern]. Lutsk: RVV «Vezha» Volynskoho derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky. [in Ukrainian].
7. Kopystianska, N. Kh. (2005). *Zhanr, zhanrova systema u prostori literaturoznavstva* [Genre, genre system of literary space]. Lviv: PAIS. [in Ukrainian].
8. Liubovets, N. I. (2010). *Vyvchennia memuariv yak istorychnoho ta biohrafichnoho dzherela: do istoriohrafii problemy* [Study memoirs as a historical and biographical sources: the historiography of the problem]. In *Ukrainska biohrafistyka*. [Biographistica Ukrainica]. (Vol 7, pp. 66–104). [in Ukrainian].
9. Liubovets, N. (2010). *Klasyfikatsiia memuariv u konteksti biohrafichnoho dzhereloznavstva* [Classification memoirs in the context of biographical source]. In *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. [Scientific works of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. (Vol. 28, pp. 493–507). Kyiv: VNLU. [in Ukrainian].
10. Makarchuk, S. A. (2008). *Dzhereloznavstvo istorii Ukrainy* [The science sources of history Ukraine]. Lviv: Svit. [in Ukrainian].
11. Medorenko, O. M. (2013). *Avtokomentar v konteksti literatury non-*

- fiction: vid marhinesiv do zhanru* [Narration in the context of literary non-fiction: from the margins to the genre]. Luhansk: Noulidzh. [in Ukrainian].
12. Mesterhazy, E. H. (2007). *Lyteratura non-fykshn/non-fiction [Literature non-fiction / non-fiction]*. Moskov: Sovpadenye. [in Russian].
  13. Pustovit, V. Iu. (2008). *Problemy natsiietvorennia v memuarному dyskursi vitchyznianykh pysmennykiv KhIKh stolittia* [The problems of nation-building in national discourse memoir writers of the nineteenth century]. Luhansk: Znannia. [in Ukrainian].
  14. Fedun, M. R. (2010). *Vitchyzniiana memuarystyka v Zakhidnii Ukraini pershoi polovyny XX stolittia: istorychni tendentsii, zhanrova spetsyfika, poetyka* [Native memoirs in Western Ukraine first half of XX century: historical trends, genre specificity, poetics]. Ivano-Frankivsk: Prykarp. nats. un-t im. V. Stefanyka. [in Ukrainian].
  15. Cherkashyna, T. Iu. (2014). *Memuarно-avtobiohrafichna proza XX stolittia: ukrainska viziia* [Memoirs, autobiographical prose of the twentieth century: Ukrainian vision]. Kharkiv: Fakt. [in Ukrainian].

Новітня історіографія вітчизняної мемуаристики: до проблеми термінології та класифікації.

Любовець Н. І., завідувач відділу теорії та методики біобібліографії Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук (Київ).

Українська біографістика = Biographistica ukrainica. – Київ, 2016. – Вип. 13. – С. 28–50.

Зазначено, що мемуаристика як культурно історичний феномен, спеціальна історична дисципліна, літературний жанр є актуальною та соціально затребуваною науковою проблематикою, дослідженням якої займаються науковці ряду гуманітарних напрямів. Однак у сучасному науковому дискурсі близько 80 % досліджень зазначеної тематики звужено виключно до літературознавчого дискурсу, де мемуари розглядаються в контексті літератури non-fiction. Історики розглядають мемуари у своїй більшості як історичне джерело. Міждисциплінарні аспекти мемуаристики як культурно-історичного феномену чекають на свого дослідника. В історичних та літературознавчих розвідках питання класифікації мемуарів не є самоціллю, а підпорядковані дослідженню основного об'єкту та предмету і тому мають різну конфігурацію. Енциклопедії, словники, наукові праці не подають єдиного чіткого визначення термінів «мемуари», «мемуаристика», переліку жанрових форм творів, віднесених до цього метажанру, їх класифікації. В історично-біогра-

фічних студіях класифікація мемуарних джерел за жанровою ознакою та тематично-хронологічним принципом має прикладний характер, а застосування конкретних класифікаційних схем залежить від завдань і цілей, які ставлять перед собою науковці. Майбутнє термінології та класифікації вітчизняної мемуаристики бачиться в її поступовому упорядкуванні. На нашу думку, було б доцільним розділити в історичних розвідках використання термінів «мемуаристика» і «мемуари». Перший використовувати у розумінні спеціальної історичної дисципліни (галузі), яка вивчає мемуари як комплекс історичних джерел; другий — як літературний вид (жанр) джерел особового походження. При дослідженнях вітчизняних мемуарів окремого історичного періоду, особи та сукупності мемуарних творів як культурного феномену послуговуватися терміном «мемуарій», «спогадова література» тощо.

Ключові слова: мемуаристика, документальна література, non-fiction, мемуари, історіографія, класифікація, дискурс.

Modern historiography of the national memoirs: the problem of terminology and classification.

Lyubovets N. I., Head of the Department of Institute of Biographical Research of Vernadsky National Library of Ukraine, Ph. D. (Kyiv).

Ukrainian biographical = Biographistica ukrainica. – Kyiv, 2016. – Vol. 13. – P. 28–50.

Indicated that memoirs as a cultural and historical phenomenon, a special historical discipline, literary genre is an actual and social relevant scientific issue, research by scientists that engaged in a number of areas of the humanities course. However in the modern scientific discourse around 80 % of research of the mentioned subjects that narrowed exclusively to literary discourse, where memoirs considered in the context of literary non-fiction. Historians consider the memoirs as a historical source for the most part. Interdisciplinary aspects of memoirs as a cultural and historical phenomenon are waiting for their researcher. In the historical and literary researches the questions of the classification of memoirs is not an end in itself but are subject to research of the main object and subject and therefore have a different configuration. Encyclopedias, dictionaries, scientific works are not present the single precise definition of the term memoir, memoirs, list of genre forms of works attributed to this genre, their classification. In historical and biographical researches the classification of memoir sources according to the genre, thematic and chronological principles has an applied character and application of specific classification schemes depends on the aims and goals

that are set by the researchers. Future of terminology and classification of national memoirs seen in its gradual ordering. In our opinion, it would be appropriate to divide in historical research the using of the terms «memoirs» and «memoir». The first is used in the sense of special historical disciplines (branches) which examines memoirs as a complex of historical sources; the second — as a literary type (genre) of sources of personal provenance. In studies of national memoirs of the separate historical period, the person and complex of memoir works as a cultural phenomenon should be used the term «memoirs», «memory literature» etc.

Keywords: memoirs, documentary literature, non-fiction, memoir, historiography, classification, discourse.

Новейшая историография отечественной мемуаристики: к проблеме терминологии и классификации.

Любовець Н. И., заведующая отделом теории и методики биобиблиографии Института биографических исследований, кандидат исторических наук (Киев).

Украинская биографістика = Biographistica ukrainica. – Киев, 2016. – Вып. 13. – С. 28–50.

Отмечено, что мемуаристика как культурно исторический феномен, специальная историческая дисциплина, литературный жанр является актуальной и социально востребованной научной проблематикой, исследованием которой занимаются ученые целого ряда гуманитарных направлений. Однако в современном научном дискурсе около 80 % исследований указанной тематики сужено исключительно к литературоведческому дискурсу, где мемуары рассматриваются в контексте литературы non-fiction. Историки рассматривают мемуары в большинстве как исторический источник. Междисциплинарные аспекты мемуаристики как культурно-исторического феномена ждут своего исследователя. В исторических и литературоведческих трудах вопросы классификации мемуаров не является самоцелью, а подчинены исследованию основного объекта и предмета и поэтому имеют различную конфигурацию. Энциклопедии, словари, научные труды не дают единого четкого определения терминов «мемуары», «мемуаристика», перечня жанровых форм произведений, отнесенных к этому метажанру, их классификации. В историко-биографических исследованиях классификация мемуарных источников по жанровому и тематически-хронологическому принципу имеет прикладной характер, а применение конкретных классификационных схем зависит от задач и целей, которые ставят перед собой ученые. Будущее терминологии и классификации отечественной

мемуаристики видится в ее постепенном упорядочении. По нашему мнению, было бы целесообразным разделить в исторических исследованиях использования терминов «мемуаристика» и «мемуары». Первый использовать в понимании специальной исторической дисциплины (отрасли), которая изучает мемуары как комплекс исторических источников; второй — как литературный вид (жанр) источников личного происхождения. При исследованиях отечественных мемуаров отдельного исторического периода, лица и совокупности мемуарных произведений как культурного феномена пользоваться термином «мемуарий», «воспоминания» и др.

Ключевые слова: мемуаристика, документальная литература, non-fiction, мемуары, историография, классификация, дискурс.